

МОЗГОВИЙ Віктор Леонідович

д. пед. наук, доцент,

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв»

ORCID ID: 0000-0001-9060-8244

Україна

**НАДЛИШКОВІ ЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ:
ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВОГО ФАКТУ**

Вітчизняні системи освіти (загальна середня, професійна, передвища, вища) зазнають в наукових, методичних, методологічних проєктах щодо перспективності розвитку компетентностей учнів, студентів, учителів, фахівців, науковців. Варто погодитися з позицією, що на певному етапі індивідуального, професійного та навіть наукового розвитку особистості компетентності є актуальним надбанням і сприяють вирішенню достатньої кількості різних завдань. Проте не треба забувати, що основою компетентностей є знання й уміння, які ми здобуємо й освоюємо впродовж життя. Знаннєвий компонент в освіті сьогодні піддається досить сильній критиці, і з цим теж необхідно погодитися, бо учні, студенти, слухачі різноманітних курсів бажають отримувати знання за допомогою сучасних методів, технологій, а переважна більшість учителів, наставників та викладачів ЗВО, науковців, не сприймають освітні виклики сьогодення, намагаючись у звичному для себе форматі „транслювати” знання, відірвані від реалій сучасного світу. Саме за такої позиції знання й поступилися компетентностям у визначенні модернізаційних змін у вітчизняній освіті. Однак у нашому дослідженні ми не будемо доводити пріоритетність першого чи другого компонента сучасної освіти. Час і відповідні показники (наукового, технічного, економічного, інтелектуального та ін.) розвитку держави засвідчать про правильність або хибність вибраного шляху. Нас цікавить, за рахунок чого особистість зможе більш-менш вдало маневрувати у вирі швидкоплинних процесів індивідуального, професійного розвитку в такій складній ситуації знаннєво-компетентнісних протиріч? У яку форму перетвориться інформаційно-знаннєвий, компетентнісний потенціал особистості для його успішного використання впродовж життя? Що може пояснити такий факт? Спробуємо розглянути означену проблему крізь призму надлишкових знань особистості та обґрунтувати досліджуване явище з позиції наукового факту.

Обґрунтовуючи науковий факт і його роль у дослідженні, Ю. П. Сурмін зазначає, що під науковим фактом розуміють певну форму знання, більш-менш логічно оброблений сирий факт, тобто ту сторону або частину дійсності, яка перетворилася на об’єкт дослідження і уточнена суб’єктом пізнання за допомогою засобів вимірювання, описання тощо¹. Цінним для нашого дослідження виявилось посилення автора на використання ідеалістичного емпіризму для пояснення сутності певних фактів як досвіду, що передбачає: обґрунтування чуттєвих даних, резуль-

1 Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с. – С. 106

татів спостережень, комплексів відчуттів і їх опис за допомогою протокольних звітів, феноменологію мови, твердження про факти². Обґрунтуємо факт існування надлишкових знань особистості, орієнтуючись на певні елементи, а саме: обґрунтування чуттєвих даних, феноменологію мови та твердження про факти.

Розпочнемо з обґрунтування чуттєвих даних про надлишкові знання особистості. Для реалізації визначеного завдання використаємо метод абстрагування, сутність якого полягає в ігноруванні деяких неістотних для конкретного дослідження властивостей і відношень явища з одночасним виділенням властивостей і відношень, що цікавлять дослідника³. Серед найбільш привабливих властивостей надлишкових знань особистості потрібно виділити позиції наближеної і віддаленої перспективи. Зазначені перспективи ми розглядаємо в контексті реалізації двох наукових підходів, а саме: наближена перспектива – особистісно-орієнтований підхід; віддалена перспектива – компетентістний підхід.

Щодо наближеної перспективи зазначимо, що це переважно стосується здатності використовувати особистістю весь доступний їй масив інформації, переосмислювати його, акумулювати та вміло подати у вигляді синтезованих знань щодо задоволення індивідуальних потреб. Як правило, наближена перспектива ґрунтується на свободному виборі та осмисленні інформації, що задовольняє інтереси, захоплення, хобі та з часом формує базу надлишкових знань особистості. Значущість таких надлишкових знань усвідомлюється особистістю як індивідуально, так і публічно, а саме: коли є можливість представити цікаве, унікальне доповнення; запропонувати оригінальне рішення будь-якого завдання; репрезентувати власний рівень інтелекту тощо. Варто погодитися з думкою, що визнання особистісної значущості соціумом є досить потужним мотиватором для розвитку кожної людини. Якщо в цьому аспекті в пригоді стануть отримані самостійно або в процесі навчання знання, то чому б тоді не говорити про здатність акумулювати та використовувати такий цінний багаж. До того ж інтерпретація надлишкових знань приносить неабияке моральне задоволення, оскільки дає привід для особистісного самоствердження.

Не менш цікавою є реалізація віддаленої перспективи використання надлишкових знань, що ґрунтується на компетентістному підході. Вказана перспектива пов'язана зі здатністю особисті перетворювати надлишкові знання на професійні компетентності. За певних психологічних, організаційно-педагогічних умов – це найбільш вдалий формат професійного самовизначення особистості та професійного становлення. Це найкращий варіант особистісного розвитку, однак реалії сучасності свідчать про те, що досить значний відсоток випускників шкіл (майбутніх абітурієнтів) не можуть визначитися із перспективною професією. Причин щодо пояснення цього явища достатня кількість, проте ми змушені констатувати ще й факт низької знанневої бази. Це значить, що сучасні випускники шкіл втрачають здатність акумулювати, трансформувати та використовувати знання в реалізації таких важливих для сучасної вітчизняної освіти компетентностей. Позиції саморозвитку, самовдосконалення

2 Там само. – С. 106.

3 Там само. – С. 123.

та самовиховання орієнтовані на віддалену перспективу використання надлишкових знань, виконання перспективних професійних функцій, володіння унікальними знаннями, накопиченими, перевіреними та сформованими в певний досвід.

Другим елементом обґрунтування факту існування надлишкових знань особистості нами визначено феноменологію мови. Для цього ми звернули увагу на рекомендації Ю. П. Сурміна з приводу наукового опису об'єкта, у якому автор наголошує на тому, що будь-який об'єкт, який вивчається, може бути описаним у різних понятійних системах⁴. Розглянемо факт надлишкових знань особистості крізь призму такої понятійної системи як досвід. У термінологічному словнику ученого, який пропонує Ю. П. Сурмін, поняття „досвід” тлумачиться в декількох позиціях, а саме: 1) філософська категорія, що відображає цілісність і універсальність людської діяльності як єдності знання, навичок, відчуття, волі; 2) гносеологічна категорія, що фіксує єдність чуттєво-емпіричної діяльності; 3) експеримент⁵.

Нами не випадково вибрано понятійну систему „досвід”, бо припускаємо, що саме з цією категорією пов'язано формування надлишкових знань особистості. Немає сумнівів, що саме досвід забезпечує особистості впевненість у діях, висновках, переконаннях щодо самореалізації у подальшому житті. Однак чи формуються надлишкові знання за аналогією досвіду особистості, спробуємо розібратися, використовуючи мову відповідного методу дослідження – аналогії. Обґрунтовуючи методологічні поради молодим науковцям, С. У. Гончаренко наголошує на тому, що в теоретичних дослідженнях широкого застосування набув специфічний загальнонауковий метод дослідження – аналогія, при якому встановлюється необхідність у певних сторонах, якостях і відношеннях між нетотожними об'єктами⁶.

Обґрунтовуючи чуттєві дані про факт існування надлишкових знань особистості, нами було визначено наближену й віддалену перспективу означеного явища, що цілком може розглядатися як внутрішня властивість об'єкта. Чи можемо ми спостерігати подібну аналогію у досвіді особи? Безумовно, так. Отриманий досвід особистістю використовується або за власної ініціативи, або за рахунок використання сприятливих умов. Перший і другий варіанти можуть бути цілком реалізовані як у наближеній, так і віддаленій перспективі. Видова специфіка досвідів та їх почерговість формування особистістю до сьогодні є предметом досліджень філософії, педагогіки, психології, соціології та інших наук. У контексті зазначеного, на нашу думку, доречною є теза І. А. Зязюна, у якій автор наголошує на тому, що життєва практика людини базується на численній сукупності досвідів (наприклад, інтелектуальний, пізнавальний, апперцептивний, моральний, естетичний, культурний, професійний, життєвий і та ін.), які стають своєрідними одиницями психологічного досвіду, у ньому „розчиняються” і ним представляються⁷. Таким чином, можемо пе-

4 Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с. – С. 108

5 Там само – С. 290.

6 Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – К.; Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. – 278 с. – С. 119.

7 Зязюн І. А. Сугестологічна природа психологічного досвіду особистості / І. А. Зязюн // Психологія і особистість. - 2015. - № 1. - С. 10-29.

реконливо стверджувати, що внутрішні особливості досвіду особистості та її надлишкових знань мають певну аналогію щодо наближеної і віддаленої перспективи використання упродовж життя.

Найбільш істотною ознакою, що об'єднує досвід та надлишкові знання особистості є здатність щодо їх накопичення в певні періоди індивідуального розвитку. До того ж, необхідно зазначити, що здебільшого зазначене накопичування є усвідомленим процесом і найкраще реалізується за умови свобідного вибору особистістю відповідної сфери діяльності. А за рахунок розвиненого мислення особистість здатна синтезувати отримані досвіди та відповідні надлишкові знання в різні сфери життя (інтелектуальна, професійна, соціальна тощо). Отже, зазначена здатність є аналогічною як для досвіду особистості, так і для її надлишкових знань. Проте вказана аналогія одночасно характеризується й певною особливістю, а саме: вибірковістю особистості щодо сприйняття, засвоєння досвіду та відповідних надлишкових знань інших. Проаналізуємо детальніше визначену особливість.

У педагогічній періодиці достатня кількість публікацій про передовий педагогічний досвід учителів, викладачів, науковців та шляхи його популяризації. Аналізуючи надлишкові знання вчителя в контексті режисури предметної дії, усе частіше доводилося зупинятися на думці, що надлишкові знання вчителя є складовою його педагогічного досвіду⁸. Однак якщо є процес оволодіння професійними знаннями, то чи можливо стовідсотково перейняти педагогічний досвід та чи відбуваються такі трансформації із надлишковими знаннями? Давайте спробуємо розібратися у цьому питанні.

У хрестоматії „Педагогічна майстерність” за загальною редакцією І. А. Зязюна наведено уривок із книги В. О. Сухомлинського „Сто порад учителям”, що стосується педагогічного досвіду. В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що досягнути досвід – це передусім зрозуміти, що від чого залежить. Інакше ні осмислити, ні запозичити чужий досвід неможливо. Адже запозичення найкращого досвіду – це не механічне перенесення окремих методів і способів у свою роботу, а перенесення ідей⁹. Чим більше ви вивчаєте і спостерігаєте досвід своїх старших колег, тим необхідніші вам самоспостереження, самоаналіз, самовдосконалення, самовиховання. На основі самоспостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї¹⁰. Цей яскравий приклад свідчить лише про одне – „Живи своїм розумом, а на чужим”! Аналізуючи власний педагогічний досвід (більше 25 років) як автор цієї статті можу зазначити, що численні зустрічі з педагогами-новаторами здебільшого мотивували до саморозвитку та самовдосконалення, розпалювали горнило амбітності та формували професійний егоцентризм. У реалізації педагогічної, предметної дії практично ніколи не використовувалися запропоновані ззовні форми, методи, засоби педагогічної взаємодії. І не від того, що вони були складними у відтворенні, ні – вони були насичені чуттєвістю, оригінальністю, енциклопедичністю, артистизмом лише у ви-

8 Мозговий В. Л. Режисюра педагогічної дії: ефективність надлишкових знань учителя / Віктор Мозговий // Імідж сучасного педагога. – 2020. – № 3 (192). – С. 50–54.

9 Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посіб. / [упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 462 с. – С. 434.

10 Там само – С. 435.

конанні автора – учителя-новатора педагогічної дії. Результативна педагогічна дія можлива лише в авторському форматі, а значить перейняти її повністю неможливо. Та й не потрібно. Треба навчитися аналізувати її та зуміти вибудувати (режисерувати) власну педагогічну дію. На наше глибоке переконання, те саме відбувається з надлишковими знаннями. Ми можемо лише насолоджуватися вдалим уроком або його елементом у майстерному виконанні вчителя, але відтворити подібні знання на-вряд чи нам вдасться. Ми не зможемо в повному обсязі відтворити акумульовані кимось енциклопедичні знання, не зможемо з точністю відтворити своєчасно чиїсь уміння й навички. Кульмінаційна точка педагогічної взаємодії – це педагогічний катарсис, що практично не програмується, а досягається спонтанно. Нам вдасться лише бути схожими на когось, але не самими собою. Так навіщо намагатися „Когось” повторювати – краще намагатися „Кимось” стати. Ситуація з надлишковими знаннями особистості аналогічна щодо накопичування, але суттєво відрізняється в плані презентації. Якщо досвід представляють здебільшого для публічного визнання та поширення, то надлишкові знання особистість використовує лише у власних егоцентричних цілях. Зазначений егоцентризм поширюється на особистісну, професійну, соціальну та інші сфери життєдіяльності особистості. У сучасному світі ця якість дещо змінила свою семантичну наповненість і стала ознакою цілеспрямованої, упевненої, успішної особистості.

Таким чином, узагальнюючи зазначене вище, можемо стверджувати, що вибірковість особистості щодо сприйняття, засвоєння досвіду та надлишкових знань інших також є аналогією, яка об'єднує ці два явища та одночасно розрізняє їх у природі дієвого застосування.

У якості третього елементу обґрунтування надлишкових знань особистості нами визначено твердження про факт. Обґрунтовуючи методи емпіричних досліджень, Ю. П. Сурмін звертає увагу на існування неконтрольованого спостереження, що досліджує реальні життєві ситуації, ставлячи завдання їх опису¹¹. Оскільки ми намагаємося дослідити надлишкові знання особистості в контексті педагогічної науки, то доцільним, на нашу думку, буде описати спостереження за персоналіями саме цієї галузі. Педагогічні дослідження, що стосуються персоналій потужно розкривають особливості індивідуального, професійного, суспільно-громадського становлення особистостей у галузі освіти. Проаналізуємо матеріали, що стосуються формування педагогічних поглядів, наукових позицій педагогів, просвітителів, вчених. Можливо саме у цих матеріалах ми знайдемо дотичні посилання на існування відповідної (надлишкової) бази знань, що вплинула на формування індивідуальності, інтелектуальної витонченості, професіоналізму особистості.

Із достатньої кількості знакових постатей української педагогічної науки особливої уваги заслуговує академік І. А. Зязюн. Педагог, учений, філософ, просвітник – І. А. Зязюн завжди залишався відкритою для діалогу особистістю з колосальним розумінням культури буття, культури співіснування (людського, професійного,

11 Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с. – С. 163.

наукового), культури естетичного розвитку особи. Аналізуючи естетичні цінності в людиноцентристській філософії І. А. Зязюна, його племінник, літописець життєвого та наукового шляху вченого О. А. Лавріненко наголошує, що мірилом естетичного поступу, смислом людського буття для вченого залишалася українська народна пісня – вияв найвищої народної цінності – людяності, гармонії, душевної величі. І. А. Зязюн зовсім не володів нотною грамотою, проте відчував музику, спів набагато сильніше, ніж будь-який митець-професіонал¹². Цікавим для нашого аналізу виявився факт акумулювання майбутнім ученим надлишкових знань мистецького спрямування ще за учнівських років, а саме: будучи учнем старших класів Галицької середньої школи (нині – село Крути) Іван (*Зязюн – примітка автора*) власноруч змайстрував передавача з декількома навушниками¹³. Упродовж усього періоду особистісного та професійного становлення І. А. Зязюн не полишав захоплення мистецтвом. Так працюючи, після невдалого вступу до ветеринарного технікуму завідувачем Пашківського сільського будинку культури, розташованого в приміщенні зруйнованого в 30-ті роки ХХ ст. Церкви Преображення Господнього, Іван на свій страх і ризик ставив (як режисер, постановник, костюмер, музичний керівник) спектаклі для односельців¹⁴. А ставши студентом університету імені Т.Г. Шевченка, І. Зязюн на історико-філософському факультеті створив ансамбль ложкарів¹⁵. Одним із значущих мистецько-педагогічних здобутків академіка можна вважати хор „Калина” Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, який у 1979 р. створив тодішній ректор ВНЗ – Іван Андрійович Зязюн і сам у „Калині” на перших репетиціях співав у басовій партії, показуючи приклад¹⁶.

Зараз ми можемо лише робити припущення про результативність захоплення І. А. Зязюна українською піснею, однак через усе життя науковця яскравою темою проходять ідеї естетичного розвитку особистості. І сформована академіком наукова школа – яскраве свідчення цього факту. Чи збагачувалися наукові погляди І. А. Зязюна якимись надлишковими знаннями із суміжних наук? З упевненістю можемо зазначити, що так. Бо саме такий підхід забезпечував йому колосальний авторитет у вітчизняній науковій спільноті, і саме безмежна любов до української пісні сприяла тому, що він завжди був душею колективу, компанії, поважного зібрання. Можливо саме ці факти лягли в основу культуротворчого підходу в педагогіці, які до сьогодні є наріжним каменем у синтезі педагогіки, психології, культурології, мистецтва.

Узагальнюючи обґрунтування надлишкових знань особистості як наукового факту, можемо зазначити, що проведене теоретичне дослідження насамперед сформувало відповідне поле дослідження означеної проблеми. Про переконливість запропонованих доведень, безперечно, можливо сперечатися, однак факт існування надлишкових знань або хоча б їх наявності в досвіді особи відхилити дуже

12 Лавріненко О. А. Естетичні цінності у людиноцентристській філософії І. А. Зязюна / О. А. Лавріненко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / ред. О. Г. Романовський. – Харків: НТУ "ХПІ", 2016. – Вип. 45 (49). – Ч. 1. – С. 54-62.

13 Там само. – С. 58.

14 Там само. – С. 58.

15 Там само. – С. 58.

16 Там само. – С. 59.

складно. Метою нашого дослідження було, напевно, перевірити свої здогадки та систематизувати власні погляди щодо існування досліджуваного наукового факту. Якщо цей факт є в природі людської діяльності, це потребує вивчення, розуміння та пояснення, що ми й намагалися зробити. Подальші дослідження будуть зорієнтовані на встановлення фактів „за” та „проти” у визначенні належності надлишкових знань особистості до педагогічної теорії.

DOI: 10.51587/9781-7364-13302-2021-001-245-251

ПІСТУНОВА Тетяна Василівна,

доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

Україна

ORCID ID: 0000-0002-8418-9044

ДЖАЗОВЕ МУЗИКУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТВОРЧОЇ КОМУНІКАЦІЇ У КЛАСІ СПЕЦІАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ

З метою пристосування освітньої діяльності мистецьких ЗВО до стандартів та вимог європейської системи вищої освіти, до динаміки світового сучасного арт-простору, впроваджуються інноваційні технології, вдосконалюються моделі освітніх програм. Відповідно до державних стандартів навчання у ЗВО України мистецького спрямування, значної трансформації зазнають навчальні плани та програми, акцентується увага на практичній діяльності, як домінантній у професійній підготовці фахівців мистецької галузі.

Виникає протиріччя між потребами сучасної практичної діяльності професійного музиканта, здатного до міжнародної творчої комунікації та спрямованістю традиційної освіти на якісну фундаментальну, однак не достатньо гнучку та мобільну систему підготовки фахівців. Відтак, актуальною проблемою є формування навичок джазового музичування як елемента творчої комунікації, що сприятиме професійній реалізації та конкурентоспроможності студента-інструменталіста на світовому музичному полі.

Творча комунікація у класі спеціального інструменту це багатофункціональне явище, серед його основних компонентів: художньо-естетичний, педагогічний, технологічний, аналітичний, імпровізаційний. Зосередимо увагу на останньому компоненті як універсальному для формування виконавських умінь та навичок музиканта-інструменталіста.

У системі музичної освіти існує два основних підходи до підготовки виконавців: академічний та інноваційний, спрямований на сучасні арт-практики.

Представники академічного підходу наслідують надбання відомих виконавців-інструменталістів, котрі створили свої школи: Б. Которович Т. Кравченко, О. Криса, Г. Нейгауз, О. Олександров, М. Різол, В. Посвальюк, В. Пухальський, і